

HOMOKBA KAPASZKODVA (I.)

TARI ISTVÁN

„Homok...

Ha a homok prizmáján át nézi az ember a világot, minden formával bíró tárgy — irreális. Csupán a minden formát tagadó homok mozgása reális.”

(Abe Kóbbó: *A homok asszonya*)

SZÉLZÁSZLÓK KÖZÖTT

Mindenkiben van egy puszta, melyben szavaink, kiáltásaink tévelygnek, mielőtt végképp a szélbe vesznének. Néhanapján kifeszlik a felszín, a puszta homokját megkötő gyep, olyankor a szél az úr: kedvére fodorozhatja a homokot. A vibráló homokfodrok csak a szélárnyékban szakadnak meg kötelezően, egy-egy fűcsomó szélárnyékában, ahol szélzászlók képződnek. Szélzászlók között keresem tévelygő szavaimat, kiáltásaimat: a tájat fűnkézem.

Nézd meg jól a tájat!

Aztán a látottakat vedd össze azokkal a tájakkal, melyeket magadban, magaddal hurcolsz.

De hát, amit látsz, ahogyan látod, már az is te magad vagy. Vedd tehát össze időnként ezerarcú önmagadat ezerarcú önmagaddal — egy ezerarcú táj ürügyén.

És lesz, ami lesz.

LEGALÁBB 2000 ESZTENDŐ

Van Dél-Bánátban egy homokpuszta, mely párját ritkítja: a Delibláti-homokpuszta.

Sokat töprengtem azon, miért is nőtt annyira szívemhez ez a homokpuszta: buckáival, dűnéivel, roppant erdeivel...

Talán azért, mert a homok világa különös egy világ, melyben az ember nem nagyon uralkodhat. Abban a világban a homok az úr, az ember csak a látszatát keltheti annak, hogy megzabolazza a homokot. Elég

„—A vibráló homokfodrok csak a szélárnyékban szakadnak meg...”

egy óvatlan pillanat, egy meggondolatlan cselekedet, a homok máris kifut az ujjai közül.

Utána mindent a homok mozgásához kell igazítani.

A homok megszédíti, elkápráztatja azt, aki közelebről szeretné megvizsgálni.

A homok nem bántja azokat, akik őt békén hagyják, akik szeretik őt. Azoknak oltalmat nyújt, azokat bőségesen megjutalmazza. Egy életre.

Aki a homokot megszereti, az később nem vágyik biztosabb talajra. Az a homokon marad. A kötődésre alig képes homokhoz kötődik...

Sétálok a Paja Marganović elnevezésű építőtáborban. Az építőtábor révén sok fiatal ismerkedhetett meg a homokpusztával. 1978 óta szövetségi jellegű önkéntes ifjúsági munkavállalás színhelye, 1978 óta érkeznek ide Jugoszlávia minden tájáról a fiatalok, hogy munkájukkal hozzájáruljanak a különleges természetvédelmi rezervátum fenntartásához.

Az építőtábor könyvtárában megöriülök a térképeknek. Szeretem a térképeket, nekem a térképek, szintvonalakkal, hurokakkal, kacskaringókkal, hogy a színekről ne is szóljak, kitűnő vizuális élményt nyújtanak. És engem a térképek tanítgatnak a szabadságra — kötöttségükkel: újból erről bizonyosodok meg a régi mesterek egyik munkája előtt ácsorogva.

A könyvtárba vezető folyosón megbámulom az egykori telefont. Kágyóját leakasztom, és fülelek. A tüzesetek gyors jelentését segítette ez a telefon. A pusztában ugyanis a tűz jelenti a legnagyobb veszélyt. Egy-egy erdőtűz felmérhetetlen következményekkel járhat. A nyaranta itt dolgozó fiatalok a tűzbiztonság szempontjából fontos munkálatokat is végeznek: a fenyőfák meggyesését, a puszta erdősségét keresztül-keszul behálózó tűzvédelmi utak, tűzpázták megtisztítását, kiszélesítését stb.

Megyek Šumarakra. A aszfaltút helyett inkább a puszta szélén kanyargó, homokos utat választom. Sava Šljivovačkit, a Delibláti-homokpuszta szerelmését keresem. Okvetlenül beszélni szeretnék vele, hisz huszonhét éven át annak a pancsovai erdőgazdálkodási vállalatnak az igazgatója volt, mely ma is a puszta gondját viseli. Az egyik homokbucca mögött kellemetlen meglepetés vár. Alig tudok lefékezni, marhacsorda állja utamat. A gulyás sövét bőrrű, huncut képű legény, élvezzi a helyzetet. Kérdem tőle, tudja-e, hol lakik a mérnök úr. — A buszmegálló közelében — vigyorog. Šumarakon rövid keresgélés után rátalállok Sava Šljivovačkira, az úttól félreeső víkendházának kertjében. Mondom neki, mi járatban vagyok. Bólint, majd leülünk kint a szabadban.

— Az utóbbi tíz-tizenöt évben több figyelem irányult erre a homokpusztára, noha Európában nincs hozzá hasonlított. A tudományos világ sok újat találhat még itt. A két világháború között ez a hely inkább gazdasági objektumnak számított. 1976-ban született meg tartományunkban az a törvény, mely védi ezt a homokot. Az anyagi eszközök is biztosítottak, tehát a Delibláti-homokpuszta társadalmi jelentőségűvé vált.

Figyelem Sava Šljivovački borostás arcát. Nagyon nyugodtan beszél. Szája szögletében mosoly bujkál. — Valószínű, jobb napok várnak erre a homokra. A vajdasági törvény — folytatja —, mely speciális természetvédelmi területté nyilvánította a Delibláti-homokpusztát, hangsúlyozza azt, hogy itt a védelemre kell összpontosítani. Amíg gazdasági objektumnak számít, a megengedettnél, a kelletténél jobban kiaknázták. Gondoljon bele: évenként mondjuk negyven-ötven tonna szappangyökert szedtek ki az emberek a homokból stb.

— Milyen mély a puszta homokja?

— Minden bizonnal meghaladja a kétszáz métert. Ez a homok ropant apró szemcséjű, e tekintetben is egyedülálló Európában. Az élet a homokon pedig nagyon sajátos harc. Harc a széllel, harc a vízzel, a termőtallajjal. Hosszú ideje tart ez a harc, sokáig eltart még.

A múlt század elején, 1808-ban, Bachofen kezdte meg e terület felmérését, és négy évre rá állapította meg, hogy a 40 660 hektárból 18 000 hektár igazi futóhomok. Kegyetlen lehetett itt akkoriban. A kossava hatalmas erővel, 100 kilométert is meghaladó óránkénti sebességgel hordta a homokot, mely betemete a környék termőföldjeit. 1818-ban alakult meg a homokpuszta befásításával, erdősítésével foglalkozó bizottság. A homok megkötésének kezdete Bachofen nevéhez és 1818-hoz fűződik. Bachofen tette meg az első lépéseket, 1845-ben halt meg Versecen. A század elején, 1907-ben fejeződött be a futóhomok megkötése.

— Az embernek mégis sikerült megkötnie a puszta futóhomokját?

Sava Šljivovački elmosolyodik. Rágyújt. — Ha ötven-hatvan centiméteres humusztakaró borítaná a homokot, akkor ezt nyugodtan állíthatnánk. Ahhoz viszont, hogy ötven-hatvan centiméteres humusztakaró képződjön, legalább kétezzer esztendő szükséges.

KIBÚJNA BŐRÉBŐL

A futóhomok megkötése emberöltőket meghaladó folyamat. Igazi küzdelmet vállalnak azok, akik kiveszik részüket ebből a feladatból. Munkájuk értéke, értelme csak hosszú évtizedek elmúltával válik nyilvánvalóvá.

És tévedésük is.

— A Delibláti-homokpusztán — magyarázza Sava Šljivovački —

igen nagy helyet foglal el az akác. A szóban forgó akácok még az erdőtelepítés első korszakából valók. Az akáccal valóban jól meg lehet kötni a homokot, de az sem mindegy, hogy milyen homokról van szó. A Delibláti-homokpuszta 200 méter mélységet is meghaladó homokjára nem való az akác. Az akác érzékeny a fagyra, gyorsan előregszik, stb. Pillanatnyilag a meglévő erdők rekonstruálása és újabb erdők telepítése a legégetőbb feladat. Hosszú életű fajtákat kell erre a homokra telepíteni.

Különben a rómaiak idejében, a középkorban nem volt itt pusztaság. Az 1723-as Bánát-térképen nem úgy szerepel ez a térség, mint homokpuszta. Az ember tette azzá. Minden bizonyossággal a törökök égették fel ezt a területet az 1770—1780-as esztendőkből.

— A jelenlegi növénytakaró tehát nagyon vékony kéreg ezen a homokon.

— Igen, nagyon vékony kéreg. A pusztára nézve ez az időszak, a nyárutó egyébként a legveszélyesebb. Ilyenkor már száraz az aljnövényzet, egy eldobott cigarettavég, egy szál gyufa hatalmas károkat okozhat. Ha fúj a kossava, hihetetlenül nehéz itt a tűzoltás. A szél egy-egy tűzfészket, hatalmas izzó boglyát, 30 méterre is képes elhajítani. 1973-ban 1100 hektár, abból 600 hektár fenyőerdő égett le. Tűzvédelmi utak, sávok hálózatak be a puszta erdősegeit, azokon a tűzpásztaikon közelítjük meg, lokalizáljuk a tüzet.

A legelésző állatok is felsérthetik a növénytakarót, de idejében közbelépünk. Különben a homok kibújna bőréből.

ÉLŐ EMBEREK VEZETÉKNEVÉT VÁLASZTOTTÁK

— Mi készítette az embereket arra, hogy a pusztában telepedjenek le? Hogy a homokra építsenek...

— Csak egy falu, egyetlen település van a homokpusztán: Susara. A többi település a homokpuszta szélén fekszik. Ezeket a kis emberi közösségeket a szőlőtermesztés reménye hozta létre.

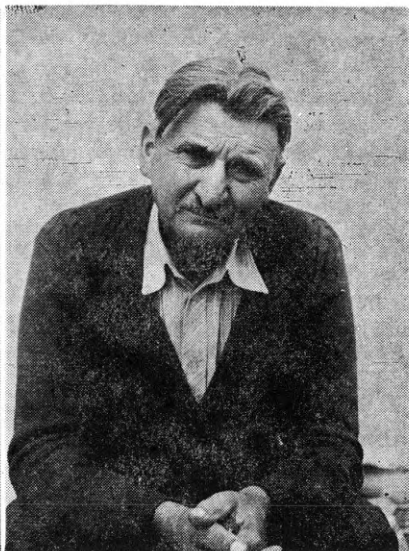
A múlt század végén, 1880-ban, a filoxéra (szőlőgyökértetű) megsemmisítette Európában a szőlőt. A filoxéravész egyedül a homokos területet kerülte el. A homok ugyanis betemeti a filoxéra lárváját, más szóval: nem kedvez a filoxérának. Nos, azokban az időkben telepítették ide a legszegényebb sorsú embereket.

Fejér-telep, Wekerle-telep, Szivák-telep, Pálffy-telep, Emánuel-telep — sorolja a települések nevét.

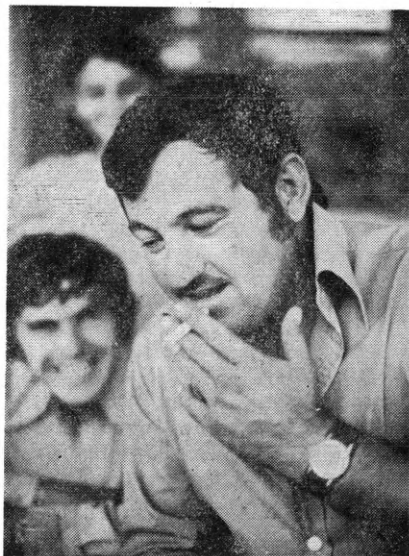
— Azt remélték a szakemberek, hogy itt a homokon majd felvirágozik a szőlőtermesztés. Tévedtek. Nem számoltak azzal, hogy a Delib-

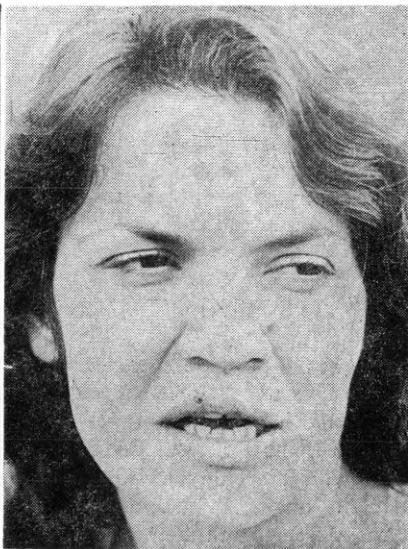
Sava Šljivovački

Horváth László

Erős József

Kerekes Dragica

láti-homokpusztában nagyon sajátos körülmények uralkodnak. Ezen a homokon nagy a hőmérsékleti ingadozás. A korai fagyok miatt, három-, négy-, sőt ötvenként kerülhetett sor egy-egy szünetre.

Fejér-telep, Welkenle-telep, Szivák-telep, Pálffy-telep, Emánuel-telep... Élő és befolyásos emberek vezetéknevét választották a legszegényebbek, amikor saját településüknek adtak nevet. Államtitkároktól, miniszterektől, országgyűlési képviselőktől várták sorsuk jobbra fordulását.

— Sokat jártam ki Susarára — meséli Sava Šljivovački. — Márciusban és áprilisban nem lehet végigmenni az utcán a homokvihharban. Ezen a homokon nagy gondot okoz az ivóvíz hiánya. A megszokottnál sokkal mélyebbre kell fúrni, ha vízhez akarunk jutni.

A puszta növényvilága nagyon gazdag. Hétszáz fajta növény található itt. Jómagam 30 évig foglalkoztam gyógynövényekkel, 120—130 fajta gyógynövény terem ezen a homokon.

A madárvilág úgyszintén izgalmas, 92—93 fajta madarunk van, melyek állandóan itt tartózkodnak. Az erdők vadban gazdagok: róka, farkas, vaddisznó, vadmacska stb. Kígyók is akadnak, közülük egyik sem mérges — ebben biztos vagyok.

Jól érzem itt magam. Májusban kijövök ide, és októberig kiinn vagyok a természetben. Egész nap piszmogok, mindig akad tennivaló. Nemrég fejeztünk be egy tudományos munkát.

Sava Šljivovački Deliblatón született. Azt már leírtam róla, hogy a homokpuszta szerelmese. Erdemeinek leírására nem vállalkozhatok, anynyi bizonyos, hogy felbecsülhetetlen értékű munkájával járult hozzá a homokpuszta védelméhez.

„EGY KIS IDEGESSÉGVEL, VESZEKEDÉSVEL...”

Šumarak -- az ellipszis alakú Deliblati-homokpusztát gyöngysorként körülvevő települések egyike. Egyik gyöngyszeme. Érzem erről a hasonlatról, hogy erőltetett, és ezt a sor házat nézem az aszfalt csíkja mellett. Kihalt a falu, délidő, ebédidő. Csak a kocsmá előtt üldögélnek néhányan a farönkön sört szopogatva. Betérek a kocsmába, az ajtó mellett, a viaszosvászonnal leterített asztalnál ülök le, a fapad csücskére. Az emberek helyet szorítanak.

Két nyelven folyik a társalgás, magyarul és szerbül. Megtermett, korosodó férfi ül velem szemben. Időnként összeakad a tekintetünk. Nyil-

ván dühös cimborájára, aki már alaposan elázott, újabb sörölkét rendelve. Megértően bólogatok. Szerbül szól hozzám, magyarul felelek neki, mivel az előbb ezen a nyelven évdött. Kérdezem tőle: idevalósi? — Tízéves koromban költöztünk ide — válaszolja.

Tekintetemet végigjártatom a falakon.

— Maga „víkendás”? — fordul felém érdeklődéssel. Kérdéséből arra következtetek, hogy manapság mind többen építik fel ezen a vidéken hétvégi házaikat.

— Nem — rázom fejemet az erősödő lármában. Elégedetlen a válaszzal. Én is az lennék. — Újságíró vagyok — bököm ki végül.

— Én meg a szocialista szövetség elnöke — mutatkozik be. — Gyérünk fel az irodába — vezet át a kocsmán (Művelődési Otthon nagyertermén), és már lépünk is be, a teremre nyíló ajtón, a csöpp helyiségbe.

A űmaraki Művelődési Otthon — ez állt a kétnyelvű, kopott fatáblán — piciny irodájában ülünk. A függöny fátylán játszadozó árnyékokat nézem, és Horváth Lászlót hallgatom, aki, mint a szocialista szövetség helyi tagozatának az elnöke, hivatalos hangon szól. És megilletődve. Személyemben a hatalom emberét látja.

Horváth Lászlónak — aki engem néptársnak szólít — nehezére esik a hivatalos hang.

A település múltjáról faggatom.

— Észak-Bácskából költöztünk ide Dél-Bánátba — mondja. — Királyhalmáról, Horgosról, Martonosról, az első világháború után. Elsősorban Észak-Bácskából, de jöttek ide máshonnan is. Jelenleg 45 család él űmarakon, a víkendházak lakóit nem számítva. Azt, hogy hányan tartózkodnak a víkendházakban, nem lehet pontosan tudni, 140 ház van a vízvezetékre kapcsolva.

Hogy visszatérjek a múltra: a régi jugoszláv időkben a magyarság nagyon el volt Bácskában szegényedve. A húszas évek végén valahogyan a szegény népek tudomására jutott, hogy két lánc otthoni föld árán itt tíz láncot vehet az ember. És jöttünk: kocsival, vonattal, ki hogy tudott. Tízéves voltam, amikor ide hurcolkodtunk, erre a homokra.

Ez a homok viszont nem úgy termett, mint az otthoni homok. Gyénen termett, rosszul termett.

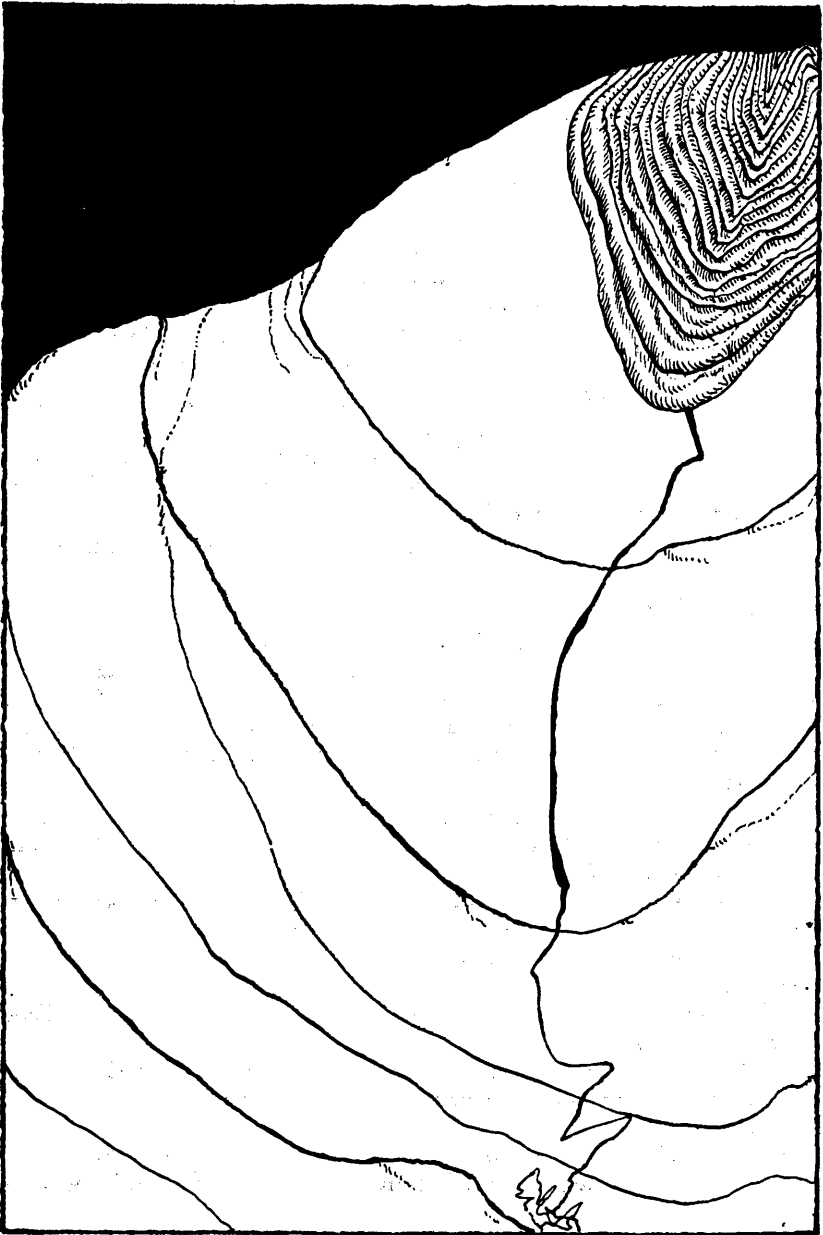
Kávé kerül az asztalra, a közben hozzánk csatlakozó pincér, Erős József kislefia főzte.

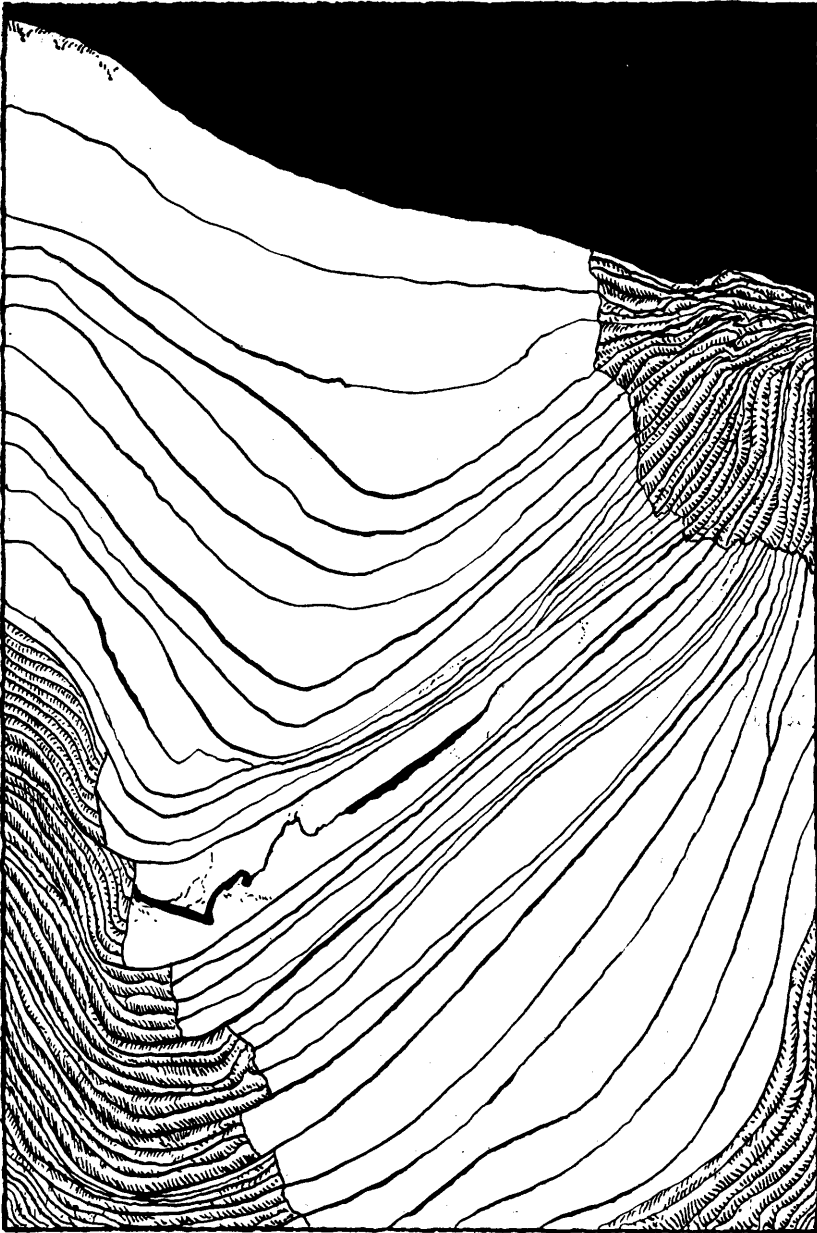
— A helyzetünk nem fordult jobbra azzal, hogy ide telepedtünk. Erdei munkából, napszámból élünk. A közeli falvakban, mások földjén dolgoztunk.

A felszabadulás után új életet kezdtünk. 1951-ben megalakítottuk a földművesszövetkezetet, Petöfi Sándorról neveztük el. És keményen dolgoztunk.

Sok paprikát termesztettünk, mert ahonnan jöttünk, az egy nagy, hí-

Maurits Ferenc: Deliblati vázlatok

res paprikatermő vidék. Horgos, Martonos... Csak itt nem úgy terem ám a paprika, mint Horgoson.

Valamikor semmink se volt. Nem volt iskolánk, nem volt szabad magyarul beszélni, árendából élünk, földjeink szanaszéjjel voltak.

A felszabadulás óta nagyon sokat fejlődtünk. Šumarakon áram van, víz van, 1977-ben egy 64 méteres kútat fúrattunk. Iskolánk is van. A gyerekeknek csak ötödik osztályos korukban kell a szomszédos Dubovacra utazniuk. Šumarak a dubovaci helyi közösséghez tartozik. Hentente egyszer kijár ide az orvos. Mindez a szocialista szövetség helyi tagozatának az érdeme. De ezt ne én mondjam, kérdezze meg Erős Jóskát — mutat a mellettem megállás nélkül bólogató fiatalemberre.

— Így igaz — szólal meg Erős József. — Ezt az épületet is önkéntes munkával csinóítottuk ki. Elkérstettük, kaput csináltattunk rája. A mi elnökünk, Laci bácsi, olyan ember, hogy mindenkinek meg tudja magyarázni a problémákat. Házról házra jártunk, szedtük a „dobrovoljni prilogot”. Egy kis idegességgel, veszekedésvel megcsináltuk, hogy szép legyen, hogy ne kelljen szégyenkezni a környéken. Laci bácsi, amikor a legényfia meghalt, visszavonult a társadalmi életből. De mi szegényebbek csak jártunk a nyalkára, könyörögtünk neki. És ő visszajött közénk. Nem hagyott magunkra. Ma már vízvezeték van minden házában. A környező falvakban: Dubovacon, Gályán például még nincs vízvezeték.

Már másodszor jön értünk Horváth László felesége, baj van, kihűl az ebéd. Hiába szabadkozom. Megindulunk hát a település homokos-árnyas főutcáján. Odébb az aszfalton néha elsuhan egy-egy autó.

EMÁNUEL-TELEP

Egész idő alatt arra gondolok, hogy valami fontos dolgot nem tudtam meg. Feljegyeztem az adatokat, felírtam az évszámokat, láttam: takaros kis település ez a Šumarak, itt a homokpuszta szélén.

Kint ülünk a verandán. Horváth Lászlót köhögés gyötri. — Asztmás vagyok — mondja fuldokolva. — De majd mindjárt elszívok egy kis „bilindeket”. Felesége, székelykevei asszony, máris hozza a beléndek megszártott, összetört, összemorzsolts levelet.

— Talán maga is rá akar gyújtani? Vigyázzon, mert rettent bűdös! — figyelmeztet nevetve. — Nem baj — mondom neki. — Azért is kipróbálom.

Rágyújtunk. — Valamikor, ennek a házsornak, Šumaraknak, ugye Emánuel-telep volt a neve? — kérdelem tőle pőfékelve.

— Emánuel-telep. Az Emánuel-telep az erdőben volt. 1958-ban jöttünk ki az erdőből. Itt kaptunk portákat. Nagyon szép fenyvesek vannak ott, ahol mi valamikor élünk. Feleségemnek is — ő a második asz-

szonyom, és nem tudta — megmutattam, hogy mi hol élünk valamikor. Néha még most is bemegyek az erdőbe, és leülök oda, ahol a házam volt. Felidézem fiatal éveimet, fiatal életemet, és rílok, mint egy kicsi gyerek. Ott, az Emánuel-telepen a gödrökből ittunk. Minden szegénység az eszembe jut. Egyszer majd magának is megmutatom, hogy hol volt a kocsmá, a kuglipálya. A feleségem már látta.

Mi itt korszerűen élünk. Mindenféle felszereléssel el vagyunk látva. Szép limuzinok, kaucukok, amikre rá se mertünk volna gondolni. De higgye el, néptárs, nekem azon a régi Emánuel-telepen könnyebb volt az élet. Mert én akkor fiatal voltam. És édesebb volt a laposokból, a gödrökből kimert víz.

Valamikor sokkal vidámabbak voltak a népek. Házaink szanaszéjjel voltak... És a zenészeink... A táncot tamburával, a hallgatót trombitával játszották. A zenészeink is Bácskából jöttek. Pecser István volt a főtrombitás. Majd egyszer elvezetem magát, néptárs, az erdőbe, az Emánuel-telepre.

— Össze vannak nyölve az ágak, meg kígyók és gyíkok vannak ott — jegyzi meg halkán a felesége.

— Nem baj az — szól rá a férje, a könnyeit törölgetve.

Visszasétálok Horváth Lászlóval a művelődési otthonig. Hátravezet.

— Itt van az iskolánk — mutat egy ajtóra.

— Megoldották-e a kisdíjakok anyanyelvi oktatását?

— Sajnos nem — válaszolja. — Pedig azt még meg kellene oldanunk.

Mielőtt elbúcsúznék Horváth Lászlótól, letépek egy szál szamárkenyeret. — Hogy hívják ezt a lila, kékeslila virágot? — kérdezem tőle.

— Szamántüsök. Mert szeretik a szamarak. Tán csak nem akarja hazavinni?

— Dehogynem — csipentem az ablaktörlővel a szélvédő üvegéhez.

EMÁNUEL-TELEP

még temetőjük sincsen

mellétük mint egy paprikamalom
az erdő zúg

piros
édesnemes por kavargó

bácskából hozták a magot
a zenészeink is bácskaiak voltak

egy kis idegességgel
trombitával játszották a hallgatót

az öszenyőlt bokrok tövében
hol kígyók gyíkok hallgatnak

odébb bőrdzsek már a duna
jege ordasok talpa alá való

élő és befolyásos emberhez folyamodtak
településüket róla nevezték el

a behorpadt eget
az összedőlt tekepályát

a kisimult gödröket

SUSARA

Susarára nem jár a vonat.

Susarára autóbusz se jár.

Susarának 720 lakosa van, többségük magyar nemzetiségű.

Susara egy falu, a homokpuszta közepén. — Mindezt Kerekes Dragicától tudtam meg, akivel 79 nyarán, a homokpuszta építőtáborában találkoztam. Falujának küldötteként jött megtekinteni a vajdasági ifjúsági munkavállalások ünnepi műsorral egybekötött találkozóját. Az emelvényen lenge, lobogó tüllben, mai zenére, fiatal lányok vonaglottak, Dragica pedig, szeme sarkából követve a műsort, falujáról mesélt: — El vagyunk vágva a világtól. Egyetlen kapcsolatunk a világgal az a telefon a helyi közösség irodájában. De a telefont is állandóan meggyűlt a bajunk. Nem működött. Nemrég, másfél hónappal ezelőtt kaptunk új telefont.

— Most alapozzák az utat a falutokig.

— Tudjuk, örülünk neki, minden útnak örülni kell, csak az a baj, hogy Susara közigazgatásilag nem Kovinhoz, ahová az út vezet majd, hanem Versechez tartozik. Ha ki akarunk mozdulni, csak kocsival mehetünk, vagy gyalog. Azoknak jó, akiknek kocsijuk van, ők fuvarozzák a falu népet! Átmenetileg a helyi közösség irodájában dolgozom. Az elődöm megbetegedett, én kerültem a helyébe, az egyetlen jelentkező voltam. Hattól kettőig dolgozom: széthordom a meghívókat, ha vendég jön Versecről, elbeszélgetek vele. Az volt a legnagyobb vicc, amikor dobolnom kellett. Mert aki kisbíró, annak ki kell dobolni az újdonságokat. Asszony dobolt a faluba! A legutóbb... vánj csak..., azt doboltam

ki, hogy jöttek a teheneket oltani, hogy zárják be a kutyákat, hogy a Južni Banat fizette a búzát, meg... hogy akinek erdeje van, az nyugodtan vágathatja. Délután négy órakor indultam, este fél nyolckor értem haza. Minden tizedik házra kell dobolni. Susara hosszú falu. Csak hossza van, szélessége nincs is. Öt kilométer hosszú az utcája. Mindenütt két nyelven informáltam a lakosságot: magyarul és szerbül. Hat elemim van csak. Az anyám boszniai, az apám meg líkai volt. Szerb asszony vagyok, de azért elég jól beszélek magyarul. 1949-ben születtem, a magyarok ünnepén.

— Mikor?

— November elsején.

— Az nem a magyarok, hanem a katolikusok ünnepe.

— De tartják a magyarok, egész éjjel égnék nálunk a gyertyák a temetőben. Susarán én vagyok az egyetlen nő a pártnak. És tudod, hogy mit csináltam? En pingáltam ki a faluban a templomot. Méghozzá ingyen. Azt mondtam nekik, attól, hogy én párttag vagyok, nem muszáj még a vallást gyűlölnöm. Nem vagyok vallásos, de meg tudom érteni azt, aki vallásos...

Három gyerekem van: Goran 69-ben, Józsika 74-ben, Miiki 76-ban született. Egyedül neveltem őket. Elváltam. Havonta 200 márkát kapok a gyerekekre Németországból. Ott van az apjuk. Kevés ház van Susarán, ahol még nem meszeltem. Kapálok, kukoricát török, zsákolok, fát vá-

gok, a futballistákra mosok. Hogy mondjam azt a gyerekeimnek, hogy: nincs...? A gyerekek csak négy osztályig járhatnak Susarán iskolába. Utána Versecen folytatják az elemiét. Benn laknak Versecen a diákotthonban. Hosszú az út Versecig! Több, mint 30 kilométer, ebből 5 kilométert a homokon kell megtenni. Susarán télen nem szabad megbetegedni vagy meghalni. Tavasszal és nyáron nagyon szép nálunk! Tiszta a levegő. Homok meg erdő vesz minket körül. A vaddisznók néha beszőknek az anyakocainkhoz, és csikos málacokat csinálnak nekik. Többen építik már falunkban a víkendházukat. A rossznyelvek szerint: miattuk épül az út Kovinig, hogy a pancsovaiak meg belgrádiak szépen töltsék el a hét végét nálunk, Susarán.

Szeptember 8-án gyere Susarára. Akkor szabadult fel a falunk. Szeptember 8-a a mi legnagyobb ünnepünk.

A FALU ÜNNEPÉN

Hosszú volt Susarág az út. Mert siettem. Főleg az utolsó, tizenvalahány kilométeres szakasza: két keréknyom a homokban.

Itt ülök a fák alatt, a falu egyetlen, Hajduk elnevezésű kocsmájának teraszán. Bent nem lehet szót érteni. Három legény (villany)gitározik a vendégeknek. Verőfényes szeptemberi dél. A kocsmán túl: mozdulatlan-ság. Közelemben állította fel sátrát a szerencsejátékos meg a bazáros. Belátok az egyik sátorba: üres. Polcon pihennek a fényes, gúllába rakott konzervdobozok. Nincs, aki leütné őket a rongyabdáikkal. A gazdátlan léggömbökön a tévéhős, Sandokihan eltorzult arcképe. Így torzítja majd el az idő is az átmeneti hősök arckéjét. Ha ugyan buzgalmában el nem durrantja. London—City—Tour Oxford — írja az egyik nagy, emeletes autóbuzson, mely természetesen műanyagból van, hisz játékszer, a gyerekeknek szánták. Egyelőre nem megy az üzlet. Majd délután.

A szomszédos asztalnál három javakorabeli férfi ül. — Ünneplőben. — Helybeliek? — szólítom meg azt, akinek a mellén egy megtermett érmet látok. — Tizenkilenc éve élek itt, Vojlovicáról költöztem ide — fordul felém. — Arany? — mutatok az éremre. — Nekem arany — válaszol. — A munkámért kaptam. Kató János vagyok — mutatkozik be.

Hallgatunk.

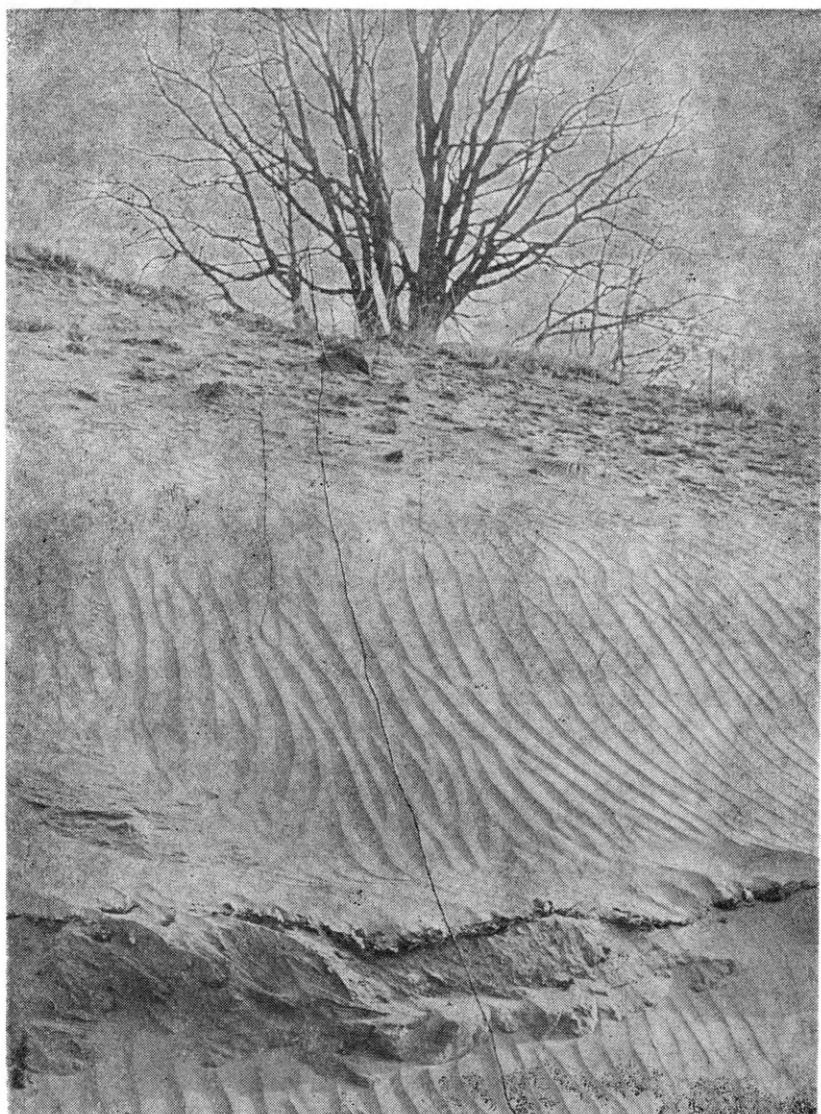
— Jó itt a levegő? — kérdezi.

— Jó — mondom neki. — Elkéstem az ünnepségről.

— Sajnálhatja. Valamikor mi harcosok szerveztük. Most már a fiatalok csinálják. Átengedtük nekik.

— Sokat változott ez a falu — szólal meg Pataki Sándor.

— Hogy gondolja?

„— Több ebben a homokban a rozsdá, mint az arany...”

— Az emberek egyenlőbbek. Ma nincs akkora kiválás, mint régen volt.

— Minden lerövidült — teszi hozzá Biszok Miklós. — A szüret valamikor két és fél, három hónapig tartott. Igaz, a mai borok nem szőlőből vannak.

— Mivel foglalkozik?

— Parasztember vagyok. Birkákkal meg földdel küszködök.

— Terem ez a talaj?

— A félhomokos igen. Csak ha műtrágyázzuk, de azt is módjával. A nemesített kukorica 60—70 százalékkal gyöngébben terem, mint más határban. Műtrágyázni kell, módjával. Mert a homok, az olyan, mint a binka. Ha éhes, akkor megdöglik, ha bezabál, akkor is megdöglik. Ha nem rakunk rá műtrágyát, az se jó, ha sokat rakunk rá, az se jó.

— Valahol olvastam — jegyzi meg egyikük —, hogy a homokban arany van. Három százalék.

— Több ebben a homokban a rozsda, mint az arany — mosolyodik el Biszok Miklós.

A fákról asztalunkra, térdünkre peregnek a levelek. Lassan kászálódnak. Maradok.

Hull az elsárgult levél — éneklük benn túlhevülten, közben az utcán begyűjtanak egy motorbiciklit. A bazárosnál egy kislány gyűrűket próbál.

— Nehéz a boldogságtól búcsút venni! — ordítja el magát a kocsmajátóján kitámolygó alak.

— Ne rúgj be, mint a disznó! — kiáltja neki valaki a bicikliről.

— Nincs probléma! — rikkantja az alak, a terasz egyik székébe roskadva. Vérbe borult tekintettel néz rám. Lesöpröm az asztalról a leveleket. A körhintát bámulom. Egy kislány láncolja magát a körhinta üléséhez. A motor kelleetlenül felberreg, s a kislány egyszál magában a háztetők magasába emelkedik. Jó lenne elbeszélgetni egy fiatal, susarai lánnyal — nézek szét a teraszon. Hárman ülnek az egyik asztalnál, nem tudom, mikor telepedhettek oda. Közéjük megyek. Vonakodnak. Hátamon érzem a részeg fiú tekintetét. Végül az egyik, huncut mosolyú lány vonakodva rááll a beszélgetésre. — Melyik asztalhoz ülünk? — kérdezi. — Nem esz meg — nyugtatja a többieket.

— Baranyi Rozáliának hívnak — tölt ikólat a pohárba. — Egy éve már, hogy nem élek Susarán. Uljmán dolgozom, egy kávéházban. Jól fizetnek, a gazda lakást is biztosított. Itt jártam elemibe, de itt csak öt osztályt végezhettem. Tudod, hogy mi várna rám Susarán? A kikapálás. Meg a kukoricaszedés. Isten ments! Mondd meg, hogy ki szeret kapálni! Nem akarok ide visszajönni! Megfogadtam, hogy susarai fiúhoz nem megyek feleségül. Sose szerettem a homokot. Anyámnak is írtam, ha látni szeretne, jöjjön el hozzám.

— Menj haza! — kiáltják az utca túoldaláról a részeg legénynek, aki feláll, imbolyogva az asztalunkhoz jön.

— Ihatok egy kis kólát a poharadból? — kérdi Rozáliától kihívóan.

— Ihatsz — biztatja a lány.

A fiú teátrálisan felemeli a poharat, majd leharap belőle egy darabot. Vészjóslóan ropogtatni kezdi. Fogai között, másvilági hangon, csikorog az üveg.

— Szeretem ebéd előtt a poharakat — nyújtja kezét Rozáliának.

— Jujj! — sikolt fel Rozália, miközben kezeli. — Az üvegszilánk! — piszkálja tenyerét. A fiú megindul.

— Susarai — mutat utána Rozália —, de ő sem itt él. Majd megfiztettem vele a poharat. Még egy kólát — inti magához a kitévedt pincért. — Megették a poharakat. Egyszer, hullarészegen — meséli a fiúról —, akkor még nem volt nős, kilkezdett a zsarukkal. Biztos, hogy jól elverték.

— Mégse szép az — szólal meg Rozália kisvártatva —, hogy odamegy a másikhoz és megesi a poharát. Irtóztató volt, ahogyan ropogtatta. Irtóztató...

KUTAK

Borús, ólmos ég nehezedik a Deliblatni-homokpusztára. Az esőnek lóg a lába. A homokpusztában kígyózó, a buckákat átszelő, a buckákkal hullámozó új, vékony aszfaltcsíkon robogok. Az út széleit, peremét még nem fedték be humusszal. Sietni kell vele, nehogy bosszút álljon a pusztára az út építőin. Itt a pázsit nem dús, jóval több annál. A homokot szelődíti, köti meg, fogja össze. A fűvesítéssel pedig azért kell sietni, nehogy egy-egy nagyobb esőzés alámossa az utat, kimossa alóla a talajt. Tavaly itt még nem volt aszfalt, csak két keréknyom. Az újfásági munkavállalás brigádjai nagy hórúkkok közepette szedték ki a fatöveket, készítették elő az út alapját.

Susara előtt néhány kilométerrel megszakad a műút, homokon folytatom utamat. Ezen a homokon nem kell az esőtől tartanom.

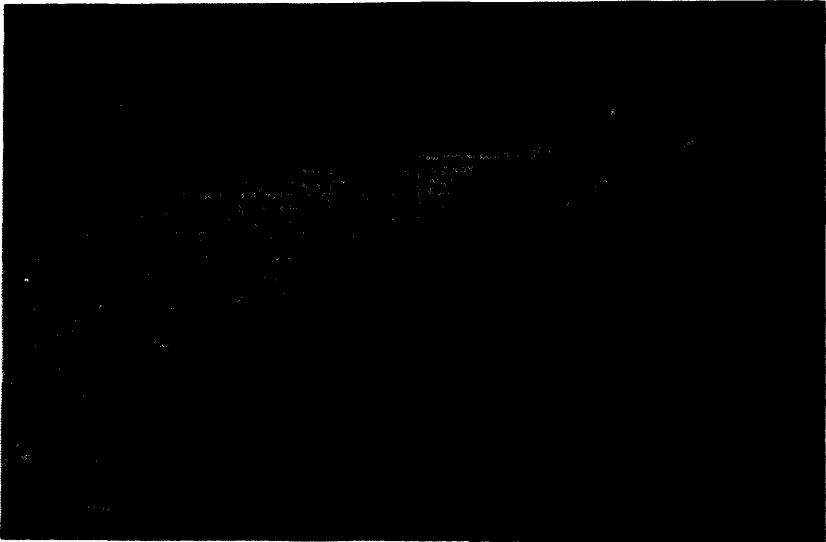
Susara központjában ott áll a néhai szélmotor toronyállványja, mely akár a falu szimbóluma lehetne. A vízzel való küzdelem szimbóluma. És az is, amint egyetlen szál megtépázott vitorlájával, mint egy félikarú Krisztus, az emberi erőfeszítésekre emlékeztet.

A helyi közösség irodájában ráfutok a kútmesterre. Susarának, ahol nagyon nagy kincs a víz, fizetett kútmestere van. Csula Ferencnek hívják.

— Itt a homokpusztában — mondja Ferenc — valóban nehéz vízhez jutni. Az emberek letelepedésük után több kútastástak.

Arra kérem Csula Ferencet, hogy meséljen a kútkutakról.

— Az első kút, amit itt kiástak a múlt század végén, a Vaskút volt.

„... csak meg kellett nyitni a csapot...”

A kutasók egymásra illesztett, összenittelt vasgyűrűkkel védték magukat a beomlástól. Hogy jobban értse: leraktak egy kb. két méter magas és ugyanennyi átmérőjű vasgyűrűt. Kihányták belőle a homokot, jöhetett rá a második gyűrű és így tovább. Az összenittelt vasgyűrűk súlyuknál fogva süllyedtek a mélybe.

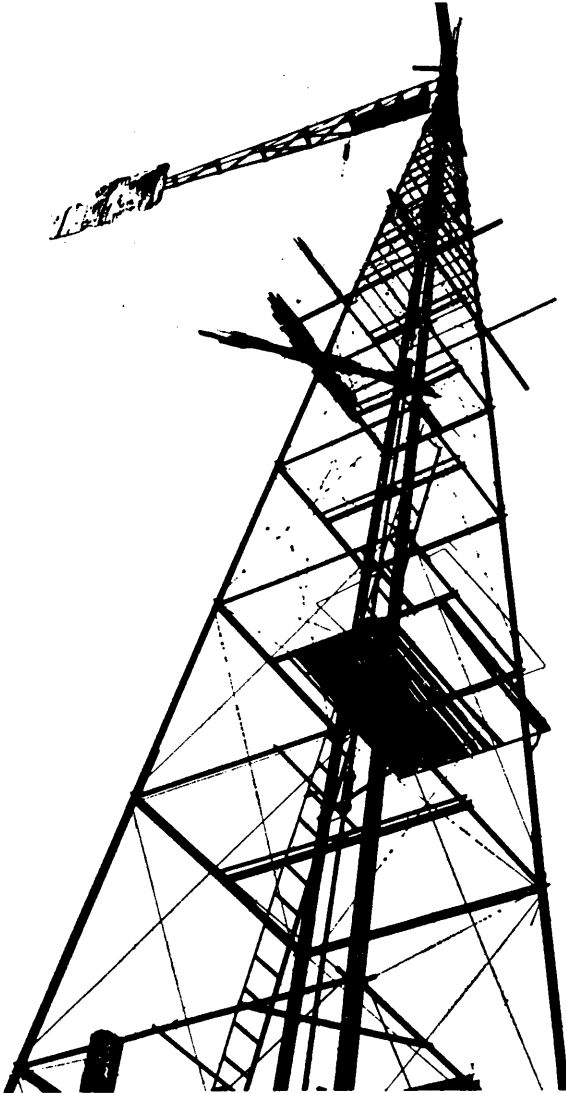
— Nem rossz megoldás! Hol láthatták az emberek azt, hogy így is lehet kutat ásni? — gondolkodom hangosan.

— Azt mondják, hogy Európában nincs a Deliblati-homokpusztához hasonló homokpuszta. Sehol sem láthatták. Maguk gondolták ki. Valószínű, hogy maguk. Úgy hallottam, hogy a Vaskút vize nagyon vasízú volt.

A második kutat itt a közelben, Fejértelepen ásták ki. Harminc méterig mentek le, a fejértelepi Tégláskút nagyon kevés vizet adott.

Ástak utána még egy kutat, az már itt van a faluban, a Ferenc Jóska-kút. A Ferenc Jóska-kút járgányos kút volt, nem vigyáztak rá eléggé, beomlott.

A negyedik kutat fúrták. Ennek a kútnak a vizét isszuk még ma is. 1900-ban kezdték el fúrni. Mérnökök jöttek Pestről, két évig tartott a kút fúrása, és nagyon nehéz lehetett, mert kézzel fúrták. Már száz méternél jó vizet találtak, de továbbmentek. Kétszáz méteres mélységig sikerült lefúrni. Kétszáz méternél kőre bukkantak, eltörött a fúró feje. Miután nem sikerült mélyebbre hatolni, sódert töltöttek a csöbe, a cső

„... a falu szimbóluma lehetne.”

aljába, hogy szép, tiszta vizünk legyen. 1902-ben készült el a három kilométeres vízvezeték is. A vízvezeték csövet végigvezették a falun, kétszáz méterenként egy-egy csappal. Nagy lehetett itt az öröm, csak meg kellett nyitni a csapot, máris jött a víz. Susarának — mondja nem kis büszkeséggel a kútmester — már 1902-ben vízvezetékje volt.

A szélmotort, melynek állványa még itt áll kint az utcán, 1926-ban szerelték fel. A magyarokon kívül németek is éltek Susarán, nyilván az ő ötletük volt a szélmotor, mely Németországban, Hollandiában igen elterjedt. Nálunk a szélmotor nem vált be. Nem viselték el vitorlári a kossava lökéseit. Az idén, 1980 februárjában szereltük fel a hidrofort. Hatvanméteres mélységig jön fel a csőben a víz, onnan kell a tárolóba húzatni. A faluban félték a hidroforttól. Attól tartottak, hogy kiszárad a falu. Be kell vallani, én is féltém, míg egy verseci mérnök, no meg a prospektusok, meg nem nyugtattak.

— Hogyan lettél kútmester?

— Vasesztengályos vagyok. Franciaországban, Németországban is dolgoztam mint vendégmunkás. Aztán hazajöttem. A kútmesterünk éppen nyugdíj előtt állt. Hogy betanuljak a szakmába, nyolc hónapig együtt dolgoztam vele. Hogy megismerjem a kutunkat. Bűröztük a dugattyúkat. Együtt préseltük volt a bűröket.

Kimegyünk a szélmotor égbe nyúló állványának tövébe, majd a kútmester megmutatja a gépházat is. Nem kis büszkeséggel hatalmas szerzőmokat vesz a kezébe. — Ekkora menetvágót kevesen láttak — szól.

A VÍZRE VIGYÁZNI KELLETT

Dani István kicsiny szobájában ülök. Dani István székelykevei volt, 1932-ben, 16 évesen került Susarára. — Az első évben vissza akartam menni — meséli mosolyogva. — Apám szigorú ember volt, azt mondta, hogy szolgáljak még egy évet. Szót fogadtam neki. Utána nem tudtak visszacsalni, annyira megszerettem ezt a homokot. Tengernyi szőlő volt errefelé akkoriban. A szőlőkben tartályokat csináltunk, azokban gyűjtöttük össze az esővizet. Mert a vízre itt mindig vigyázni kellett, de nagyon. Telenként hóval lapátoltuk tele a tartályokat, hogy legyen néhány permetre, spriccelésre való vizünk.

Énnekem nem volt furcsa itt a homokon, mert dolgozni kellett. A szegény embernek mindig volt munkája. Minél szegényebb volt az ember, annál több munka adódott.

Tari István és Apró Zoltán fotói

(Folytatjuk)